

УДК 687.157

М.П. Будзинський,
здобувач ДНДІ МВС України,
В.П. Бакал,
кандидат юридичних наук,
Н.Ф. Ващук,
здобувач ДНДІ МВС України,
М.Є. Александров,
здобувач ДНДІ МВС України

РОЗРОБЛЕННЯ ОДНОСТРОЇВ ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ З УРАХУВАННЯМ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

У статті висвітлено проблеми розроблення одностроїв вищого складу поліції, проаналізовано вихідні вимоги до проектування одностроїв. Особливу увагу приділено забезпеченню спадкоємності українських національних традицій в одностроях, проаналізовано взаємозв'язок сучасних та історичних елементів однострою та знаків розрізнення, наведено схеми забезпечення спадкоємності національних традицій в одностроях вищого складу Національної поліції України.

Ключові слова: однострій, знаки розрізнення, вищий склад поліції, спадкоємність, національні традиції, українські формування.

В статье освещены проблемы разработки униформы высшего состава полиции, проанализированы исходящие требования к проектированию униформы. Особое внимание обращено на обеспечение приемственности украинских национальных традиций в униформе, проанализирована взаимосвязь современных и исторических элементов униформы и знаков различия, приведены схемы обеспечения приемственности национальных традиций в униформе высшего состава Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: униформа, знаки различия, высший состав полиции, приемственность, национальные традиции, украинские формирования.

In paper the issues of the development of a uniform of the supreme staff of police are covered, the proceeding uniform design requirements are analyzed. Special attention is paid to the ensuring heredity of Ukrainian national traditions in a uniform, the coherence of modern and historical elements of a uniform and signs of distinction is analyzed, schemes of ensuring heredity of national traditions are provided in a uniform of the supreme staff of National Police of Ukraine.

Keywords: uniform, insignia, supreme staff of Police, inheritance, national traditions, Ukrainian formations.

Зі створенням у 2015 році Національної поліції України об'єктивно постало питання розробки нового однострою для поліцейських. Це – складний творчий процес, який потребує вивчення та глибокого аналізу вихідних вимог, серед

яких головними є відповідність функціональному призначенню, ергономічні та естетичні складові якості майбутнього виробу.

Відповідно до доручення керівництва МВС України у 2016 році почалося створення однострою для вищого складу поліції. При проектуванні одностроїв для вищого складу на перший план висуваються естетичні вимоги якості (зовнішній вигляд, інформативність, відповідність напрямам сучасної моди, врахування історичного досвіду). Історичний досвід, який враховується при проектуванні одностроїв, включає в себе інформацію про однострій різних періодів історії, використання національної символіки на елементах однострою, емблематику та знаки розрізнення військових та поліцейських формувань і установ минулих часів. Відповідно, із урахуванням історичного досвіду при проектуванні одностроїв поліцейських забезпечується спадкоємність національних традицій, що, у свою чергу, підвищує авторитет працівників поліції серед населення, створює унікальний та неповторний образ поліцейського України.

Метою цього дослідження є розроблення одностроїв вищого складу поліції з урахуванням спадкоємності національних традицій.

Тема забезпечення спадкоємності національних традицій в одностроях є актуальною в світлі національного вектору внутрішньої політики, популяризації вивчення вітчизняної історії та традицій українського народу, а також невпинності процесу розроблення та вдосконалення одностроїв Національної поліції України. Також слід зауважити, що в умовах декомунізації при проектуванні одностроїв необхідно максимально уникати традицій радянської уніформи, замінити радянські елементи, що вже стали звичними, на національні.

Прикладом розробки нових одностроїв з урахуванням національних традицій є концепція оновлення одностроїв Збройних Сил України, що розроблена групою громадських діячів та художників на чолі з В.В. Гайдукевичем та О.В. Руденком. Нові знаки розрізнення, розроблені в рамках цієї концепції, були затверджені Президентом України Петром Порошенком 5 липня 2016 року [1]. Нові однострої та знаки розрізнення були представлені на військовому параді, що відбувся 24 серпня 2016 року у День незалежності України [2]. Однією з особливостей концепції нових одностроїв збройних сил є схема забезпечення спадкоємності українських національних традицій у пропонуваніх знаках розрізнення, що базується на знаках розрізнення українських збройних формувань періоду 1917–1921 років. Отже, при розробці одностроїв для вищого складу поліції також доцільно було звернутися до національних традицій українського народу та його збройних і поліцейських формувань.

Варто зауважити, що зовнішній вигляд та конструкція одностроїв і знаків розрізнення має, з одного боку, відповідати зразкам, що вже затверджені у встановленому законодавством України порядку [3], а з іншого боку, – не має копіювати однострій Збройних Сил України.

З урахуванням цих зауважень, розробка одностроїв вищого складу поліції відбувалася після аналізу та вивчення елементів одностроїв та знаків розрізнення, які використовували українські національні формування у ХХ столітті. За основу були взяті елементи одностроїв Українських Січових стрільців, армії Української Держави, Дієвої армії Української Народної Республіки (УНР), Української галицької армії (УГА), “Карпатської Січі”, Української повстанської армії (УПА) та “Поліської січі” [4–10]. Варто зауважити, що всі вивчені формування зазначені

у ст. 1 Закону України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у XX столітті”, отже, використання їх символіки при розробці нових елементів однострою є цілком правомірним. Також були досліджені значення використаної символіки відповідно до національних традицій, простежено повторюваність символіки на одностроях та елементах національного декоративно-прикладного мистецтва.

Певною складністю при застосуванні спадкоємних елементів в одностроях є необхідність їх синтезу у сучасні форми із можливістю застосування на тих типах одностроїв, які є поширеними сьогодні. Наприклад, розміщення знаків розрізнення та елементів оздоблення необхідно було пристосувати до двобортного кітеля з відкладним коміром, що став традиційним для одностроїв вищого складу і задовольняє вимоги споживачів. Проте у більшості розглянутих формувань використовувалися одnobортні кітелі із коміром-стійкою або зі стоячевідкладним коміром. Також у багатьох розглянутих формуваннях як знаки розрізнення використовувалися петлиці на комірі, тоді як у сучасних одностроях цей елемент не використовується. Застосувавши прийоми синтезу та комбінації малюнка, елементи з петлиць історичних одностроїв були використані в сучасних погонах, вишивці на краватці та гаптуванні на комірі.

Також слід зазначити, що при проектуванні одностроїв вищого складу поліції вивчалися, здебільшого, однострої формувань, що були ідентичними до сучасних Збройних Сил України, а не до поліції. Це пояснюється відсутністю достатньої кількості відкритої інформації, зокрема фотодокументів, малою дослідженістю теми поліційних формувань борців за незалежність України у XX ст., а також відсутністю відповідних структурних підрозділів або відсутністю окремих зразків одностроїв та знаків розрізнення для поліційних структур українських формувань, наприклад у “Карпатській Січі” та УПА. Вивчення цього питання може стати однією з тем наступних досліджень.

Однострій у більшості випадків поділяється за функціональним призначенням на парадно-вихідний, повсякденний та спеціальний, а за сезонним призначенням – на літній та зимовий. Але, окрім розподілу за функціональним та сезонним призначенням, однострій також поділяється за належністю до тієї чи іншої категорії військовослужбовців. Як правило, виділяється однострій для осіб вищого, середнього начальницького та молодшого складу. І якщо для спеціального одягу, що використовується переважно в умовах проведення спеціальних операцій та інших службових заходів, важливе зведення до мінімуму візуальних відзнак осіб вищого складу, то для повсякденного та парадно-вихідного однострою, навпаки, необхідно підкреслити високий статус та звання поліцейського.

Кожний із зазначених вище видів одностроїв має свій перелік предметів (комплектів) однострою, що підлягають носінню. За опорними ділянками тіла предмети однострою поділяються на головні убори, верхній одяг, білизну, панчішно-шкарпеткові вироби. Окремо виділяються знаки розрізнення та фурнітура. Найбільша зорова увага, як правило, концентрується на головному уборі людини, а також на пальтово-костюмній та сорочковій групі верхнього одягу залежно від сезону. Найбільше інформативне навантаження в одностроях покладається на знаки розрізнення. Отже, принциповим при розробці нових предметів одностроїв для вищого складу поліції було розроблення та вдосконалення саме головних уборів та верхнього одягу поліцейських, а також їх знаків розрізнення. Відповідно,

саме на цих елементах мають простежуватися спадкоємність українських національних традицій.

Асортимент кашкетів для вищого складу поліції, що на сьогодні включає в себе три типи кашкетів (кашкети типу Б, типу В та типу Г), вирішено скоротити, залишивши два типи – кашкет типу Б для генералів поліції другого та третього рангу та кашкет типу В для генералів поліції першого рангу. Кашкет типу Б з козирком, обтягнутим лаковою шкірою чорного кольору з гаптуванням у вигляді шнура сріблястого кольору по краю козирка, та з околицем, навколо якого вишито візерунок з листя дуба до формених гудзиків. Обрізний край козирка окантовано бейкою зі штучної шкіри чорного кольору. Кашкет типу В за зовнішнім виглядом та конструкцією такий самий, з гаптуванням у вигляді листя калини і дуба та шнура сріблястого кольору по краю козирка (рис. 1). Вишивка та гаптування у вигляді листя дуба та калини створені на основі традиційних орнаментів та тлумачення символіки цих дерев українським народом. Калина, символ знайомий і зрозумілий для кожного українця, уособлює Україну, є символом Батьківщини та українського роду. Дуб – священне дерево, що уособлювало Перуна, бога сонячної чоловічої енергії, розвитку, життя. Дуб є символом захисту та оборони.

Рис. 1. Кашкети вищого складу поліції: а) кашкет типу Б; в) кашкет типу В

Основним комплектом однострою для вищого складу поліції є костюм (кітель, брюки), що підлягає носінню як при зимовому, так і при літньому однострої. Між експериментальних зразків, що включали в себе й одnobортні, й двобортні кітелі, з урахування побажань вищого складу поліції розроблено варіант двобортного кітеля. Двобортні предмети однострою використовувалися у формуванні легіону Українських Січових стрільців у 1914–1918 роках, армії УНР в 1919–1921 роках та УГА в 1918–1920 роках (схема 1). Щодо конструктивно-декоративних та декоративних елементів кітеля, то в них можна чітко простежити спадкоємність традицій української уніформології. Гаптування у вигляді ягід та листя калини розроблено на основі орнаментів нагрудної вишивки та нагрудного знака члена Стрілецької Ради у місті Києві полковника Андрія Мельника, що використовувався ним у 1917–1918 роках. Коміри оздоблювали вишивкою генеральні старшини (генерали) УНР у 1919–1921 роках. Кант у вигляді шнура по відльоту та уступам коміра використовувався на кітелі отамана “Поліської Січі” Тараса Боровця у 1941–1943 роках (схема 2). Гаптування по краю обшлага

кітеля розроблено на основі одностроїв генеральної старшини УНР, а також проекту одностроїв “Карпатської Січі” 1939 року (схема 3). Також слід зауважити на тому, що для уніфікації елементів оздоблення одностроїв вищого складу поліції аналогічну вишивку пропонується застосовувати на комірах сорочок вищого складу поліції, а поєднання вишивки із кантом по відльоту коміра – у куртці костюма (куртка, брюки) та кітелі жіночому для вищого складу поліції.

Щодо брюк костюму вищого складу поліції, вирішено використовувати лапмасы, які застосовувались в одностроях генералів Сердюцької Дивізії та випускників Інструкторської школи старшин армії Української держави у 1918 році (схема 4). Декоративне оздоблення костюма (кітель, брюки) при парадно-вихідному однострої, що включає в себе аксельбант, також застосовувалося старшинами армії Української Держави (схема 5).

При розробці проекту одностроїв вищого складу поліції та аналізу історичних зразків форменого одягу та знаків розрізнення проводився синтез історичних елементів, їх трансформації у сучасні візерунки для гаптування та перенесення їх на інші види або предмети одностроїв. Так, вишивка на краватці для вищого складу поліції (емблема Національної поліції України в обрамленні лаврового вінка) створена на основі трансформації проекту відзнак генералів УПА (1943–1944 рр.), а також відзнак ступенів та рангів армії УНР (1919 – 1920 рр.). Ці історичні відзнаки вишивалися на комірі, де в обрамленні лаврового листа знаходився Тризуб – малий Державний Герб України (схема 6).

Щодо знаків розрізнення, було видозмінено погони вищого складу поліції. На поле погонів нанесено зигзагоподібне гаптування, що використовувалося на погонах армії Української Держави у 1918 році. Щодо елементів, які вже були наявними на погонах поліцейських, то восьмикутна зірка на погонах історично розміщувалася на погонах УПА, спроектована на межі 1943–1944 рр. А вишите зображення малого Державного Герба України в обрамленні гілок дуба є трансформацією знаку “Тризуб з вінцем в емалі”, який від листопада 1918 року використовувався на одностроях УГА (схема 7).

Також слід зауважити, що при проектуванні одностроїв вищого складу поліції використовувався не тільки принцип забезпечення спадкоємності національних традицій, а й принцип підвищення якості виробу за рахунок використання більш якісних матеріалів. Так, шапка-вушанка для вищого складу поліції, зберігаючи переважно зовнішній вигляд шапки-вушанки для інших категорій поліцейських, виготовлена з натуральної шкіри та натурального хутра. Конструкцію коміра пальта зимового для вищого складу поліції також змінено з можливістю носіння знімного коміра з натурального хутра. Окремим пунктом зазначимо, що всі предмети та елементи однострою виконувалися в єдиній кольоровій гамі з уже затвердженими зразками однострою поліцейських (рис. 2).

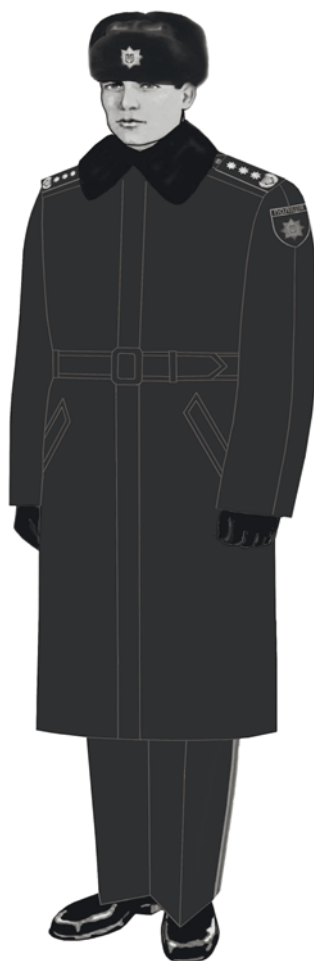

Рис. 2. Ескізний малюнок шапки-вуханки та пальта зимового для вищого складу поліції

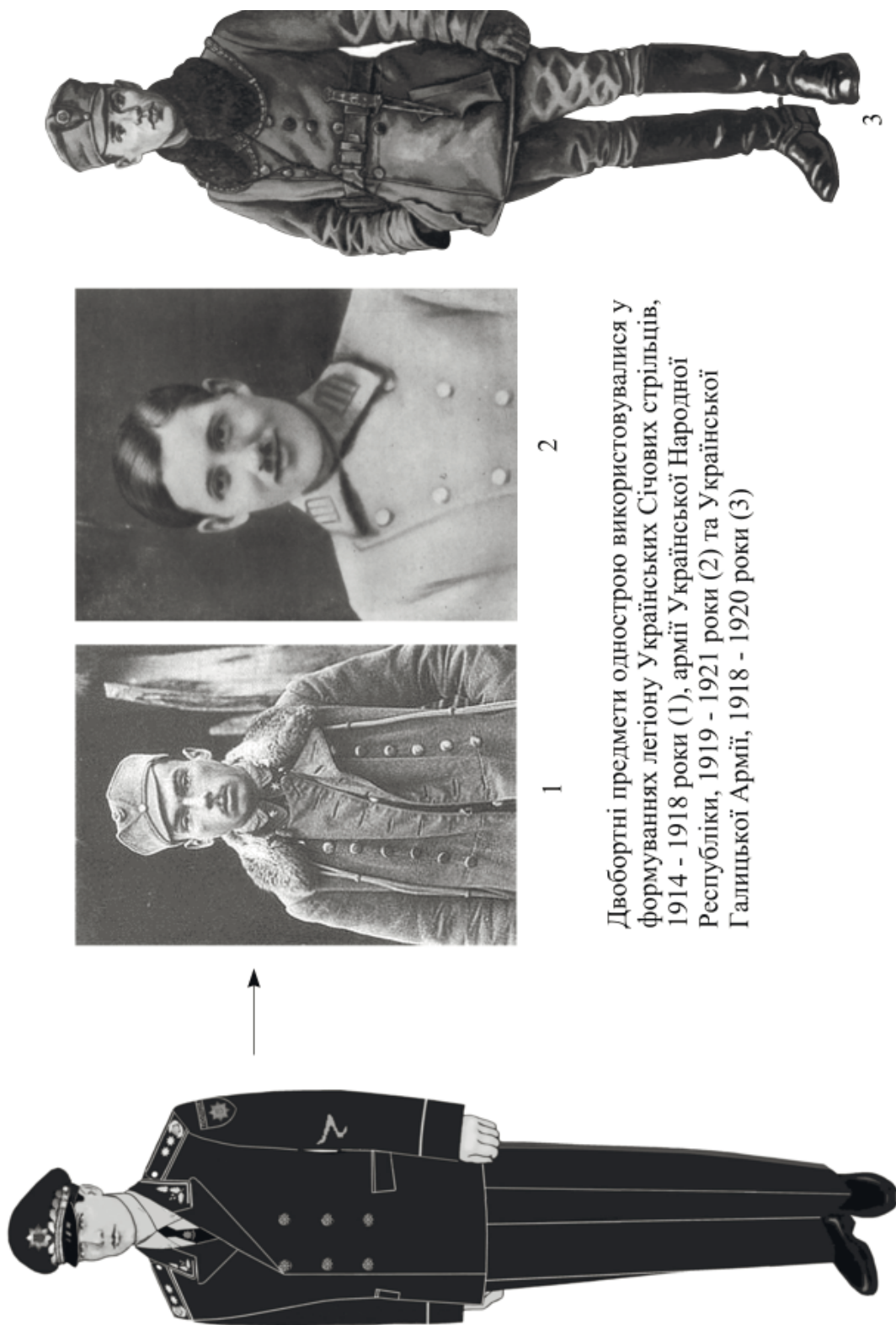
Отже, розроблення одностроїв для вищого складу поліції відбувалося з урахуванням спадкоємності українських національних традицій. Для успішного розроблення проводилося дослідження традиції символіки одностроїв українських формувань у ХХ ст., використання елементів символіки в національних орнаментах та тлумачення значення окремих символів. При розробці відбувався синтез вивчених елементів та пристосування їх використання до сучасних одностроїв.

Зв'язок українських національних традицій із сучасністю в одностроях вищого складу поліції забезпечується за рахунок:

- єдиної гами кольорів (однострої темно-синього кольору, гаптування та вишивка – сріблястого кольору, канти і лампаси – сірого кольору);
- елементів історичних одностроїв та знаків розрізнення, що виконані на сучасних одностроях із видозміною розташування та зовнішнього вигляду, але зі збереженням традицій та символізму;
- повторюваності розроблених елементів на різних видах одягу для його уніфікації.

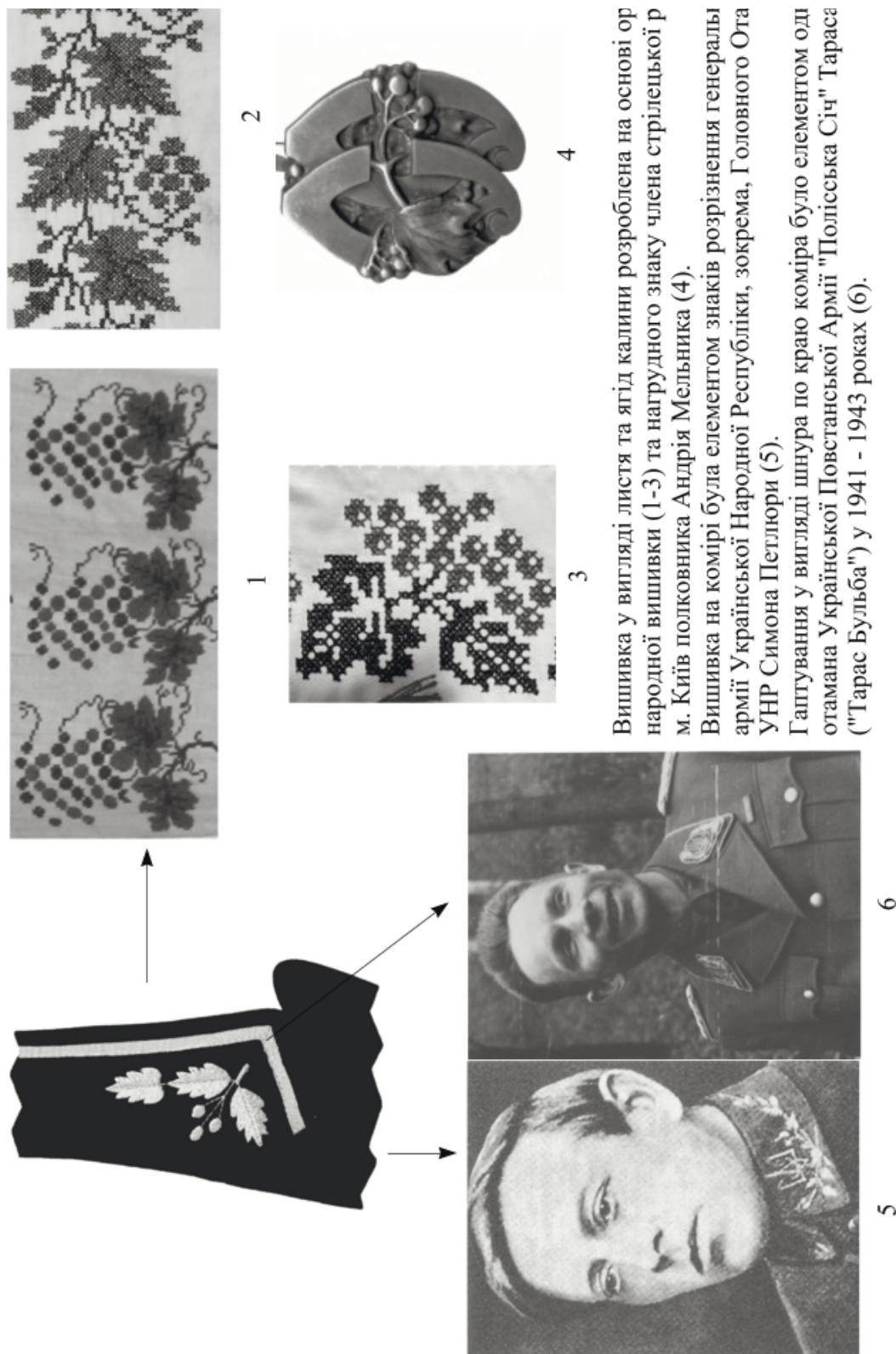
За результатами розроблення одностроїв вищого складу поліції Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 19 квітня 2017 року № 278 “Про внесення змін до опису і зразків предметів однострою поліцейських”.

СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКИ

СХЕМА 1. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (КІТЕЛЬ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ

Двобортні предмети однострою використовувалися у формуваннях легіону Українських Січових стрільців, 1914 - 1918 роки (1), армії Української Народної Республіки, 1919 - 1921 роки (2) та Української Галицької Армії, 1918 - 1920 роки (3)

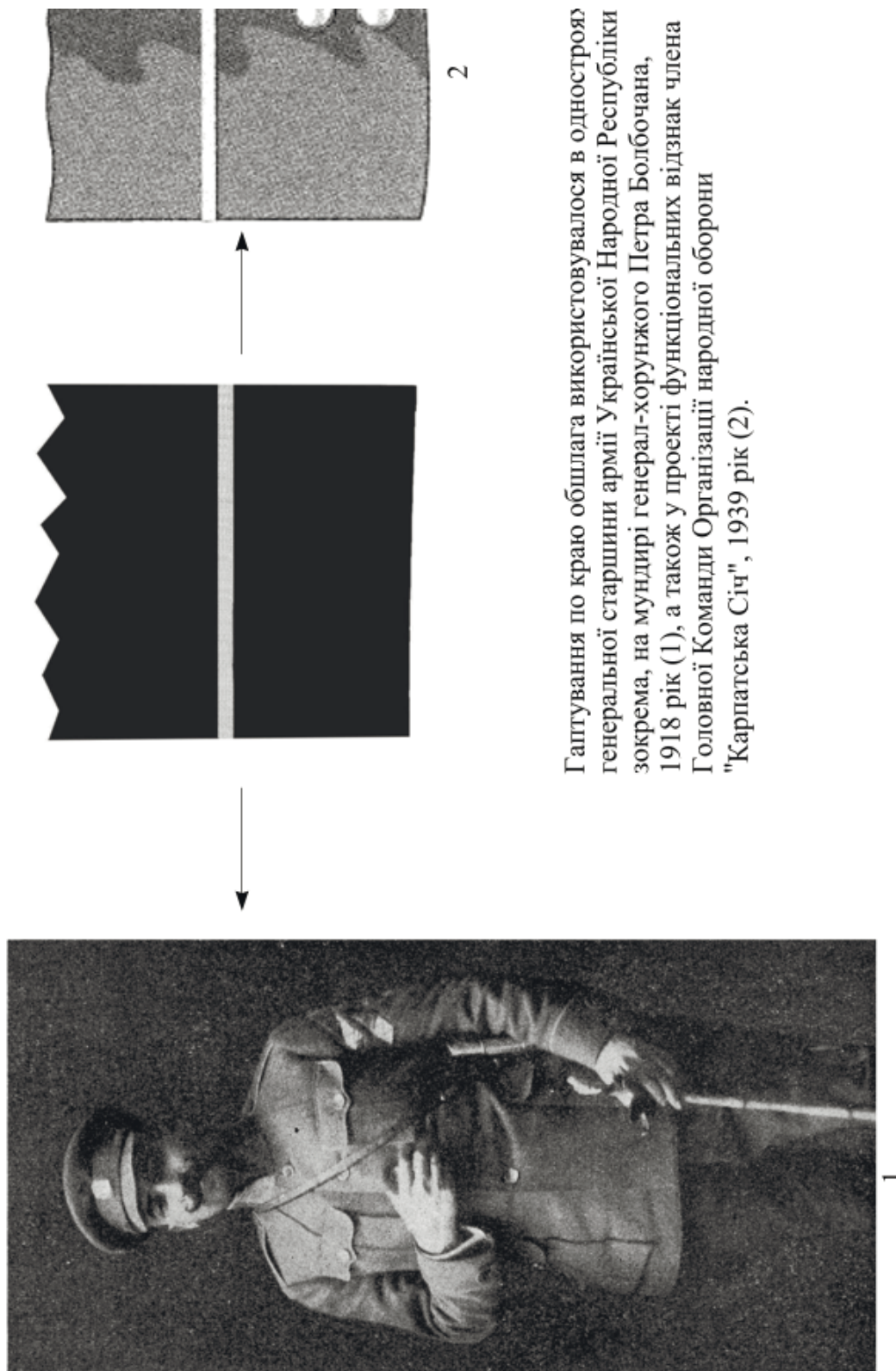
**СХЕМА 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (ВИШИВЦІ НА КОМІРІ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ**

Вишивка у вигляді листя та ягід калини розроблена на основі ор народної вишивки (1-3) та нагрудного знаку члена стрілецької р м. Київ полковника Андрія Мельника (4).
Вишивка на комірці була елементом знаків розрізнення генерали армії Української Народної Республіки, зокрема, Головного Ота УНР Симона Петлюри (5).
Гаптування у вигляді шкура по краю коміра було елементом оди отамана Української Повстанської Армії "Поліська Січ" Тараса ("Тарас Бульба") у 1941 - 1943 роках (6).

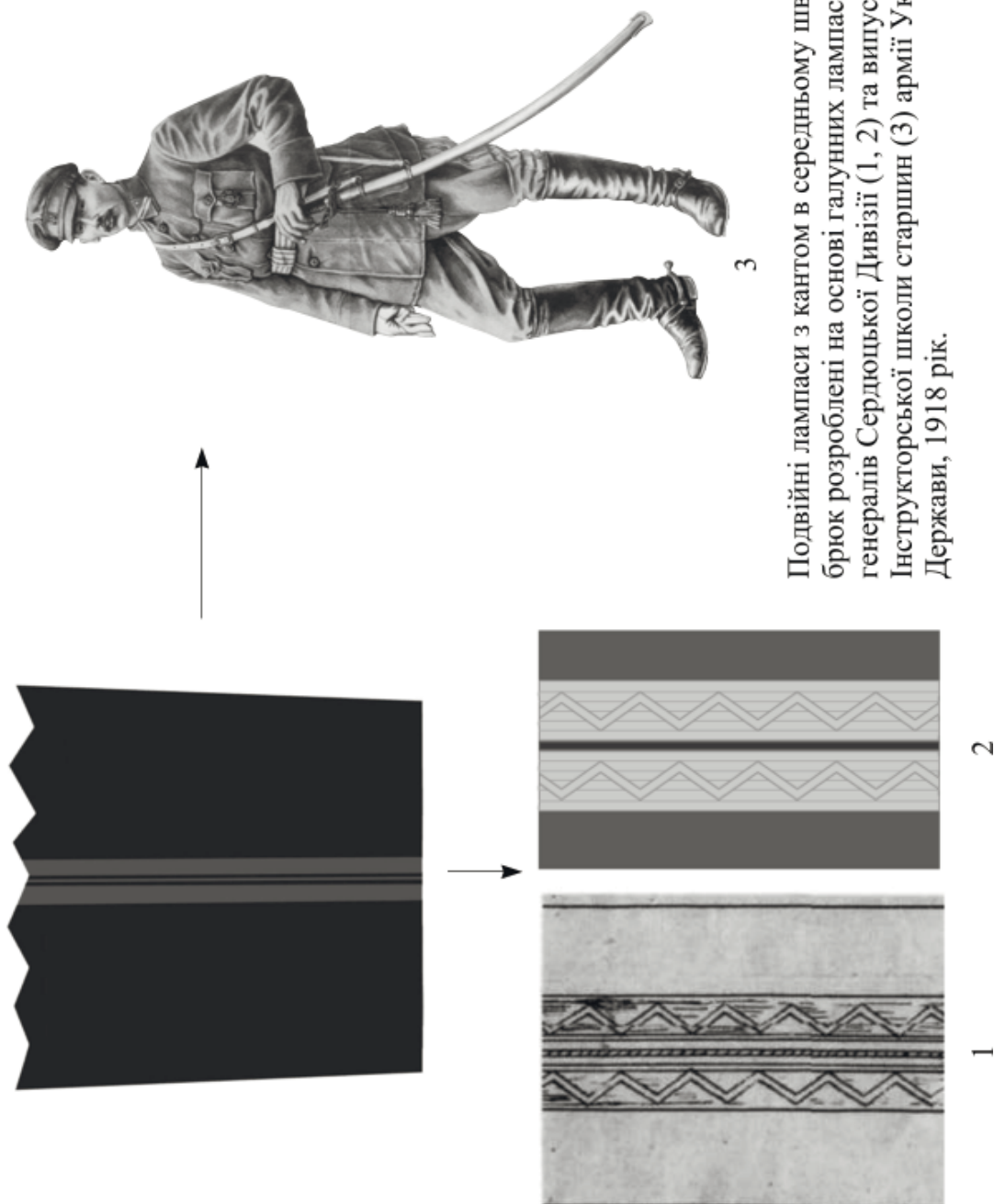
СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКИ

СХЕМА 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (ОБШЛАГАХ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ

Гаптування по краю обшлага використовувалося в однострої генеральної старшини армії Української Народної Республіки зокрема, на мундирі генерал-хорунжого Петра Болбочана, 1918 рік (1), а також у проєкті функціональних відзнак члена Головної Команди Організації народної оборони "Карпатська Січ", 1939 рік (2).

**СХЕМА 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (ЛАМПАСАХ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ**

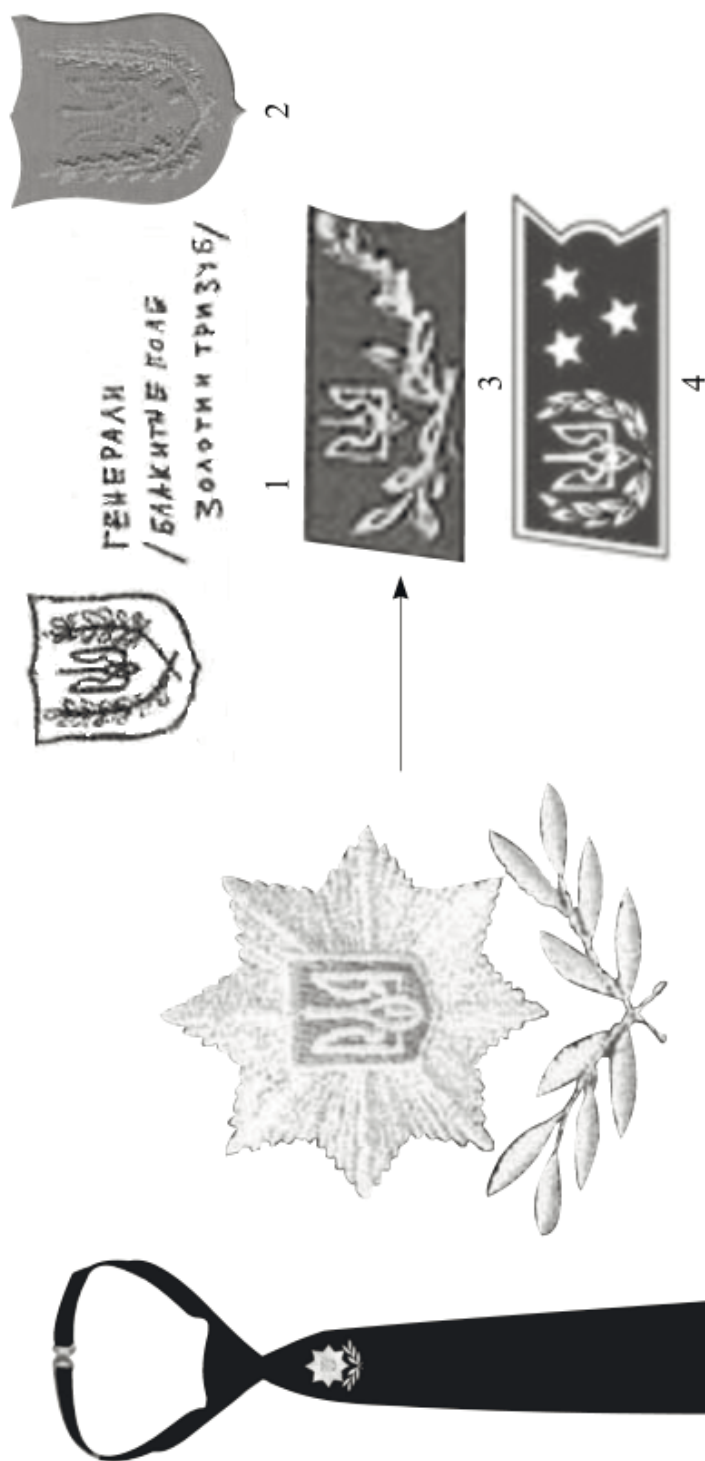
Подвійні лампаси з кантом в середньому шві
брюк розроблені на основі галузних лампасів
генералів Сердюцької Дивізії (1, 2) та випускників
Інструкторської школи старшин (3) армії Української
Держави, 1918 рік.

**СХЕМА 5. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (АКСЕЛЬБАНТАХ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ**

1 2 3
Аксельбанти використовувалися в одностроях Державної Варти (1), генеральної (2)
та булавної (3) старшини Української Держави у 1918 році.

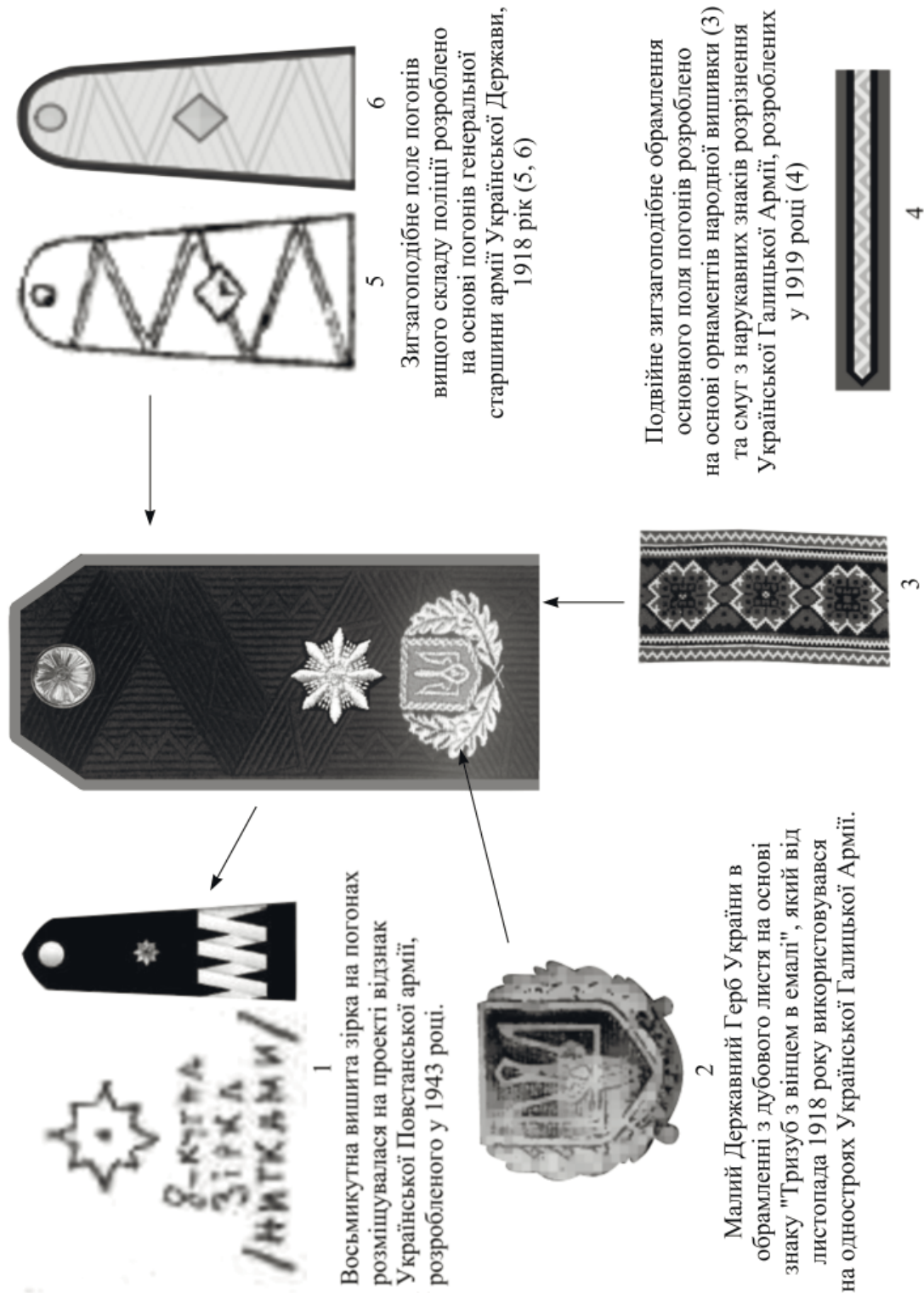
**СХЕМА 6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЕЛЕМЕНТАХ ОДНОСТРОЮ (ГАЛСТУКУ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ**

Вишивка на галстуці (емблема Національної поліції України у лавровому вінці) розроблена на основі проєкту відзнак генералів Української Повстанської армії, 1943 рік (1, 2) та відзнак ступенів і посад (3) та рангів (4) армії Української Народної Республіки, 1919 - 1920 рр. (тризуб у лавровому вінці)*.

*Примітка: галстуки в одностроях часів Української революції 1917 - 1921 рр. не використовувалися. В одностроях Української Повстанської армії галстуки мали обмежене використання. Вишивка на галстуці створена синтезом вишивок на комірах та петлицях на комірах історичних одностроїв.

СХЕМА 7. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ У ЗАПРОПОНОВАНИХ ЗНАКАХ РОЗРІЗНЕННЯ (ПОГОНАХ) ВИЩОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порошенко затвердив нову форму для української армії – Бірюков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.5.ua/suspilstvo/poroshenko-zatverdyyv-novu-formu-ukrainskoi-armii-119045.html>
2. Нові однострої і знаки розрізнення Збройних сил України вперше продеонстрували на військовому параді 24 серпня у Києві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://promin.fm/quote/1713/Novi-odnostroyi-i-znaki-rozriznennya-Zbroynih-Sil-Ukrayini-vpershe-prodemonstruvali-na-viyskovomu>
3. Про однострій поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 823.
4. *Музичук С.* Українська повстанча армія / С. Музичук, І. Марчук. – Рівне, 2006. – 56 с.
5. *Чмир М.* Відзнаки військових звань українських збройних формувань 1917 – 1921 рр. / М. Чмир // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3).
6. *Чмир М.* Галицька Армія, 1918 – 1920 / М. Чмир, Є. Пінак, С. Музичук. – Рівне. – 80 с.
7. *Дерябин А.* Гражданская война в России. 1917 – 1922. Национальные армии / А. Дерябин, Р. Паласиос-Фернандес. – М. : АСТ, 2000. – 48 с.
8. *Пагіря О.* Карпатська Січ: військово-формування Карпатської України : науково-популярне видання / О. Пагіря – К. : Темпора, 2010. – 152 с.
9. *Тинченко Я.* Новітні Запорожці. Війська Центральної Ради, квітень 1917 – березень 1918 / Я. Тинченко – К.: Темпора, 2010. – 152 с.: іл.
10. *Тинченко Я.* Сердюки Гетьмана Скоропадського. Україна. 1918 г. / Я. Тинченко // Цейхгауз. – 2002. – № 2. – С. 40–47.

Отримано 08.06.2017

Рецензент Марченко О.С., к.т.н.